

Új közelítések a magyar filmhez

Gelencsér Gábor: Közelkép. Portrék, témák, formák a magyar film történetéből. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 434 oldal, 4200 Ft

Gelencsér Gábor a magyar film kiváló, szakavatott kutatója. Több könyvet írt a magyar film történetéről, némelyikről beszámoltam már e hasábkon. Nagyon alapos, monografikus elemzését nyújtotta a hetvenes évek magyar filmjének. Számba vette az összes magyar filmadaptációt, amelyik irodalmi műből készült. Írt már monográfiát kiemelkedő rendezőkről, Gothár Péterről, Jeles Andrásról és írt számos tanulmányt, filmelemzést és filmkritikát. Minden magyar filmet lát, minden adatot számba vesz, mindent tud a magyar filmről, és sokat olvasott számos rokon tudomány mai állásáról, legyen az a történelem, a közgazdaságtudomány, a szociológia, a kolonializmus elmélete, vagy a „Holokauszt mint kultúra” (Kertész Imre), ha a filmek ezekhez kapcsolódnak. Bár kiváló művelője a hagyományos történeti-esztétikai megközelítésnek, ez által túl is lép rajta. Ezúttal korábban már megjelent, a magyar filmről szóló, az elmúlt hét évben írott tanulmányait gyűjtötte kötetbe. Egy részüket folyóiratban publikálta, más részük eredetileg nemzetközi konferenciákon hangzott el. Ez utóbbiak témája is inspirálhatta a szerzőt néhány újabb, szokatlan szempont figyelembevételére.

Ezek között a keretek között csak néhány új megközelítést hozhatok fel példaként a filmtörténész rendkívül eredeti gondolkodásmódjára. Az, hogy megírja Fábri Zoltán, Máriássy Félix, Makk Károly, Kovács András és más, elismerten nagy rendezők portréját, nem meglepő. Az inkább meglepő, hogy Törőcsik Mariét is, és ebben az írásban azt fogalmazza meg, hogyan hatol közelebb Törőcsik szerepformálása az *Édes Annában* Kosztolányi művéhez, mint Fábri rendezése. Makk Károly az időrendfelbontó elbeszélésmód, a tudatfilm és a filmnyelvi önreflexió úttörője, ám magában az újhullámban már nem vett részt. Hogyan tör utat a modernizmus Huszárik Zoltán, Gaál István és Sára Sándor filmjeiben? És maga az a tény, hogy a szerző górcső alá veszi Kósa Ferenc, Sára Sándor és Csoóri Sándor együttműködését, a gondolkodás eredetisége mellett politikai bátorságra is vall. No és kinek jutott eszébe Németh László filmadaptációit és Mészöly Miklósnak a filmhez való viszonyát elemezni? Gelencsér Gábornak. A Szabó-portré új megvilágításba helyezi a szerzői film és a midcult, a Jancsó-portré a szerzői film és a posztmodern viszonyát.

Még feltűnőbb a szerző gondolkodásmódjának eredetisége a témák és a formák témakörében. Elemzi például a halál és az erkölcsi leépülés motívumát a magyar filmben, az újhullám '56-képét, a vígjáték (és a szatíra, a történelmi szatíra) és a bűnügyi film

alakváltozásait (a legjobb film András Ferenc: *Dögkeselyűje*, a legjobb elemzés pedig az utóbbinak az elemzése). Igen érdekes a mérnökfigurák és az értelmiségi szerepek jellemzése az új gazdasági mechanizmus éveiben, másfelől a szerzői film és a műfaji film újfajta kapcsolatainak feltárása. Külön kiemelem Magyar Dezső *Agitátorok* és *Büntetőexpedíció* című filmjeinek analízisét, mert ezek a filmek kevésbé közismertek; a Godard-féle montázsiskola és az esszéizmus különös elegyei. Kiemelendő még „A történelmi idő/rend felbontása” című tanulmány, melynek summája az, hogy a holokausztról való hallgatás és az 1956-ról való hallgatás összemosódása, az ezzel kapcsolatos politikai és erkölcsi dilemmák, az emlékezés és a felejtés paradoxonjainak következtében a modernista időrendfelbontás a filmekben nem a szubjektív, hanem a kollektív emlékezetet jeleníti meg. A legszebb esszé a könyvben a magyar film holokausztképéről, az ábrázolhatatlan ábrázolásáról szóló („Láthatatlan történet”), a legszebb filmelemzés pedig, amit valaha olvastam, a *Saul fiáról* szóló.

Gelencsér Gábor eddig többnyire időrendben, egyenként, filmenként, rendezőnként, korszakonként, „hosszában” elemezte a magyar filmtörténetet, kitűnően. Most azonban keresztmetszeteket ad róla témánként, motívumonként. Nemcsak a magyar filmtörténet iránt érdeklődő olvasók figyelmébe ajánlom ezt az igen magas színvonalú tanulmánykötetet, hanem a XX-XXI. század nagy történelmi kérdései iránt érdeklődőkébe is.